

Felles nettverkssamling 18. - 19. oktober 2011 Grand selskapslokaler, Bergen. TEMA: BYMILJØ

HOVEDPROGRAM

Tirsdag 18. oktober

0900 - 1000	Registrering/ kaffe/matbit
1000 - 1100	Velkommen til Bergen! Samarbeid mellom byen og næringslivet for utvikling av den bærekraftige byen - Bergens metode ved byråd Lisbeth Iversen
1100 - 1115	Om nettverkssamlingen v/MD
1115 - 1130	Pause/ kaffe
1130 - 1230	Hvordan skape godt bymiljø der mange fag og interesser balanseres? - Erfaringer fra Sverige ved Aleksander Ståhle, dr tech/ landskapsarkitekt - Slussen i Stockholm Monica Granberg, Structor i Miljöbyrå Stockholm AB
1230 - 1300	Bedre bymiljø i Framtidens byer, hva gjør vi og hva må vi forsterke? Utfordringer til nettverkene v/ Ellen Husaas, MD. Eksempler fra pågående prosjekter i byene
1300 - 1400	Lunsj
1400 - 1730	Nettverkssamlinger/ verksteder/ befaringer - se egne program
1830	Aperitif i Magnus Berfot Kinosenter
1900	Film: BOGOTÁ CHANGE - regi: Andreas Møl Dalsgaard, Danmark 2009- Om byutvikling og miljøutfordringer i en av verdens store metropoler. - lukket forestilling for Framtidens byer
2030	Middag Bankettsalen, Radisson Blue Hotel Norge

Onsdag 19 oktober

0830 - 0930	Sammenstilling av byens tiltak med reduksjon i klimagassutslipp, v/Civitas Rune Opheim Følgeevaluering av Framtidens byer Foreløpige funn og anbefalinger v/ Morten Skodbo, Rambøll
0950 - 1400	Nettverkssamlinger/ verksteder/ befaringer - se egne program
1415 - 1445	«Bymiljø revisited» - Hvilke utfordringer finnes i nettverkene og hva må prioriteres? v/ fagkoordinatorerne
1445 - 1500	Felles avslutning Veien videre v/ prosjektleder Øyvind Aarvig

Felles nettverkssamling 18. - 19. oktober 2011 Grand selskapslokaler, Bergen. TEMA: BYMILJØ

PARALLELLE VERKSTEDER

AREAL OG TRANSPORT

Tirsdag 18. oktober - kl1400-1800.

Sted: Bybanen og Grand selskapslokaler
Møteleder: Mette Svanes, plansjef Bergen kommune

1400 – 1600 **Bybanen – i praksis!**

- Befaring. Vi tar banen mot Nesttun og stopper på utvalgte holdeplasser/knutepunkter, hvor vi får høre om arbeid med områdeplaner, knutepunktsutvikling og samarbeid med private aktører for gjennomføring. Vi vil forsøke å møte både planleggere og private aktører underveis

1600 - 1700 **Bybanen – på papiret og fremover!**

- Bybanen som strukturerende element i byutviklingen
- Trafikkutvikling, forholdet til annen kollektivtransport og andre reisemidler
- Knutepunktsutvikling og tilgjengelighet - Hva skjer langs stasjonene?
- Erfaringer, utfordringer og gjennomføring
- Planer for videre utvikling – hva ligger i KVVU-en, hva ligger i kommuneplanens arealdel og hva skal til for å sikre at «bybane til alle bydeler» gjennomføres først?
- Innledere fra kommune, fylkeskommunen og statens vegvesen

1700 **Lokalisering og pilotprosjekter**

Dilemmaer i bærekraftig byutvikling, hva bør være viktige kriterier for godkjenning av pilotprosjekter i Framtidens byer, orientering om Zero Emission Building (ZEB) – prosjekt i Bergen og prinsipiell diskusjon

1730 **Retur til hotellet før felles samling med film og middag**

AREAL OG TRANSPORT - forts.

Onsdag 19. oktober - kl 1000-1400.

Sted: Grand selskapslokaler

Møteleder: Hanne Bertnes Norli, Asplan Viak/ fagkoordinator

1000 – 1005   **Velkommen v/fagkoordinator**

1005 – 1130   **Sentrumsutvikling og områdeutvikling**

- Hvordan sikre økonomisk og miljømessig vitale sentrum? Erfaringer fra Framtidens byer-prosjektet i Drammen og Trondheim, v/ prosjektleder Marit Myrstad, Trondheim kommune
- Business Improvement Districts (BID) som virkemiddel for styrking av sentrum, hva er fordelene og hva må til? Innlegg fra Norsk sentrumsforening ved Karl Jan Søyland, styremedlem og leder av Stavanger sentrum AS. Kommentar fra Miljøverndepartementet. Diskusjon
- Områdeutvikling og områdeplan – hvordan få til gode tverrfaglige planer, eksempelsamling og erfaringsutveksling om fortetting og transformasjon? Forslag om eget nettverk – innspill og diskusjon

1130-1300   **ATP nettverk: lunsj og gruppearbeid**

- Bedre bymiljø – hva bør prioriteres innen ATP nettverket for å jobbe mot Framtidens byers mål om bedre bymiljø

1300 - 1400   **ATP nettverk videre arbeid**

- Måling, evaluering og rapportering, har vi gode verktøy nå? Diskusjon og innspill
- Kort status NTP
- Forslag til tema og opplegg for neste nettverkssamling, fokus KVV

1400   **Felles avslutning i plenum**

Felles nettverkssamling 18. - 19. oktober 2011 Grand selskapslokaler, Bergen. TEMA: BYMILJØ

ENERGI I BYGG - STASJONÆR ENERGI

Tirsdag 18. oktober - kl 1400 – 1730

Sted: Grand selskapslokaler, Salong 1
Møteleder: Sylvia Skar

- 1400 – 1405**   **Velkommen**
Tema energiledelse
- 1405 – 1435**   **Strategisk implementering av energieffektiviseringsprosesser**
I en masteroppgave har Sven Myhrdal Opalic sett på hvordan Bergen kommune jobber med implementeringen av energieffektiviseringsstrategi.
Sven Myhrdahl Opalic, Sweco
- 1435 – 1500**   **Energiledelse – en kombinasjon av teknikk og mennesker**
Organisering og innhold i energiledelse basert på NS-EN 16001.
Tor Brekke, Enova
- 1515 – 1615**   **Energiledelse i Forsvaret**
Kvalitet, økonomi og god drift som grunnpilarer for god energiledelse
Programansvarlig for etablering av energiledelse i Forsvarsbygg Gunnar Solbjørg, Forsvarsbygg
- 1625 – 1650**   **Energiledelse i næringslivet**
Eksempler på energiledelse i næringslivet
Kjartan Urdal, Sweco
- 1650 – 1715**   **Energiledelse, diskusjon**
- 1715 – 1730**   **Infrastrukturprosjektet**
Kort presentasjon
Knut Mohn, Building Smart/Forsvarsbygg
- 1830**   **Samling i plenum med film og middag**

ENERGI I BYGG - STASJONÆR ENERGI forts.

Onsdag 19. oktober - kl 1000–1400

Sted: Grand selskapslokaler, Salong 1

Møteleder: Sylvia Skar

- 0800 – 1000** **Frokostmøte i samarbeid med Framtidens byer Bergen**
Deltakere kan velge å delta på frokostmøte til Bergen kommune i Rådhuset eller i plenumssesjon.
Tema for frokostmøtet er miljøvennlig oppvarming i eksisterende bygg med tre interessante innlegg:
Oppvarming av Universitetet med sjøvann - Tore Andersen UiB
Privat bolig som har halvert strømforbruket – Fam. Thorsheim
Gjødsel til oppvarming - Bergen Travpark
- 1000 – 1015** **Bybanen** fra endestasjon til Florida, spaserer til [Vilvitesenteret](#), Thormøhlensgate 51
- 1015 – 1115** **BI Damgårdsundet**
Energiløsninger ved nye BI, Damsgårdsundet, presentasjon og visning av energisentral.
Bjart Nygaard, Rieber
- 1115 – 1130** **Spasere til [Grand selskapslokaler](#)**, Ole Bulls plass
- 1135 – 1200** **Handlingsrom for å stille energikrav i regelverket**
Erfaringer fra Plan- og bygningsetaten i Oslo.
Prosjektleder Future Built Ulla Hahn og miljøkoordinator Camilla Norlén, Plan- og bygningsetaten, Oslo kommune
- 1200 – 1300** **Lunsj og gruppearbeid**
Bedre bymiljø – hva bør prioriteres innen energi-nettverket for å jobbe mot Framtidens byers mål om bedre bymiljø?
- 1300 – 1325** **Biogassprosjekt**
Nytt biogassanlegg i Bergen. Status, planer og gjennomføring. Bergen kommune,
VA-etaten v/Sverre Ottesen eller Kristine Akervold
- 1325 – 1355** **Nyheter fra Enova**
Enovas potensial og barrierestudier for bolig og næringsbygg
Resultater fra helt ferske potensial og barrierestudier for bolig og næringsbygg.
Engangskonkurransen varmeløsninger
Resultater fra utlyst konkurranse for enklere varmeløsninger til bygg.
Lokale energisentra inn i byggprogrammet
Enova
- 1400** **Felles avslutning i plenum**

Felles nettverkssamling 18. - 19. oktober 2011 Grand selskapslokaler, Bergen. TEMA: BYMILJØ

FORBRUK OG AVFALL

Tirsdag 18. oktober - kl 1400 - 1800

Møteleder: Hilde Moe, Miljøverndepartementet

Undervisning / opplæring av barn og ungdom.

Miljøopplæring i skole og barnehage er ofte litt tilfeldig. Det er vanskelig for eksterne f.eks LOOP og Enova å komme inn i en travel skolehverdag med sine opplegg. Likevel er det svært viktig: opplæring er grunnleggende for framtidig holdning og handling.

Vi ser behovet for å øke og samordne en satsing under Framtidens byers paraply.

- Hvordan vi kan samordne ulike undervisningsopplegg?
- Hvordan koples byens arbeid med miljøsertifisering av skoler og barnehager?
- Hvordan får vi distribuert dette ut til skolene via sentrale opplæringskontor? Er det behov for å involvere politisk nivå?

14.00-14.20 Skolehverdagen, læreplaner, hvem bestemmer hva som skal læres på skolen, presset på den enkelte skole
Innledning fra: Frede Torsheim, Skolelaboratoriet i realfag, UiB

14.20-14.40 Hva som finnes av ulike opplegg. Evne, mulighet og vilje til å samarbeide.
Utfordringer
Innledning ved Erik Høines, fagkoordinator tema Forbruk og avfall, Bergfald as

14.40-15.00 Workshop om undervisning/opplæring for å jobbe fram strategi for arbeidet.

15.00-15.15 Pause

Forbruksendringer – hvordan jobber vi med det? Hvordan får vi det til?

15.15- 16.00 Videre arbeid med forbruksendringer. Hva kan vi lære av prosesser som skjer – hvordan kan vi få folk i gang- eller bistå til prosesser lokalt i kommunen?
Vi lærer av arbeidet på "Bærekraftige liv på Landås" og arbeid med Transition Towns
Agnes Tvinnereim og Lars Ove Kvalbein, Bærekraftige liv på Landås

16.00-16.45 Eksempler fra byenes arbeid. 3 korte presentasjoner med eksempler av interesse for andre Framtidens byer.

16.45-17.30 Redesign-konkurransen i Bergen. Orientering om konkurransen og resultater. Vi går til Festplassen og ser på utstillingen som er satt opp der.
Innledning ved Håvard Bjordal

FORBRUK OG AVFALL - forts.

Onsdag 19. oktober 2011 - Kl 10-14

Møteleder: Erik Høines, fagkoordinator Forbruk og avfall

Rapportering – indikatorer – måling av resultater

0945- 10.30 Rapportering – Hvordan kan vi telle og dokumentere hva vi gjør? Hvordan, hvor ofte og av hvem?
Innledning ved Morten Skodbo, Rambøll deretter workshop

10.30- 10.40 Pause

Avfallsmeldingen

10.40 -10.50 Innledning om byenes sjanse til å påvirke forbruks- og avfallspolitikken!

10.50- 11.10 Tanker rundt innspill til avfallsmeldingen. Hva er Framtidens byers rolle? Hva er Avfall Norges Rolle?

Ved Toralf Igesund, BIR/Avfall Norge

11.10-11.20 Oppsummering - hvem og hvordan jobber vi med avfallsmeldingen i Framtidens byer

11.20-11.40 Urban Mining *"a new concept for getting more people to recycle their old electronic gadgets and other stuff that contains precious metals".*

ved Rolf Tore Ottesen, NGU

11.40-12.00 "Gjenvinningsspøkelset" Hvordan sikre at vi ikke miljøgifter?

ved Rolf Tore Ottesen, NGU

12.00-13.00 Lunsj

13.00-13.40 Klimanøytral stat - hva kan kommunene lære? Hvilke målsettinger, arbeidsmetoder og verktøy brukes og kan lånes av kommunene?
Veileder for innkjøp av transporttjenester

Ved Fride Røyne, DIFI (direktoratet for IKT og forvaltning)

13.40-14.00 Veien videre for arbeidet i nettverket – prioriteringer

Felles nettverkssamling 18. - 19. oktober 2011 Grand selskapslokaler, Bergen. TEMA: BYMILJØ

KLIMATILPASNING

Tirsdag 18. oktober 2011 kl 1400 – 1800

Møteleder: Eva-Britt Isager, Bergen kommune

Hva slags samarbeid har byene og næringslivet om klimatilpasning? Hva slags type samarbeid er aktuelle? Hvordan får vi det til?

14.00 – 15.30 Samarbeide med næringslivet:

- Det blir enda våtere i Bergen. Erfaringer og eksempler på nettverksbygging og implementering v/ Per Vikse, Bergen kommune
- Forsikring. Hvordan kan vi samarbeide? v/ Tom Anders Stenbro, Tryg forsikring

15.30 – 16.00 Innledning til befaring på Bergen brygge. Klimatilpasset Mathall og ny infrastruktur v/Siv Stavseng og Magnar Sekse. Vi spør hvordan håndteres dagens og framtidens klimaendringer både for å ta vare på eksisterende bebyggelse og i videre utvikling av området. Hva slags samarbeid er etablert med næringslivet?

16.00 – 17.30 Befaring – Bergen brygge

17.30 Slutt

KLIMATILPASNING - forts.

Onsdag 19. oktober 2011 kl 10 -14

Møteleder: Unn Ellefsen, Miljøverndepartementet

Hvilke klimatilpasningstiltak fremmer et godt bymiljø? Hvordan håndtere havnivåstigning, mer nedbør, mer intense regnskyll, varmere klima sett i sammenheng med universell utforming, bygningsmiljø/arkitektur og bymiljøet som helhet?

09.50 - 10.30 Grønne løsninger ved håndtering av overvann i byområder med spesiell vekt på regnbed på Risvollan, v/ Arvid Ekle

10.30 – 11.45 Hvordan gjør vi det i Framtidens byer? Eksempler på tiltak som vil bedre bymiljøet

10.30 – 10.45 Blågrønne strukturer i Oslo kommune, v/ David Brasfield

10.45 – 11.00 Porsgrunn Porselen, fra industri- til byområde, v/ Einar Barosen

11.00 – 11.15 Vann i by, planer for gågata i Sarpsborg, v/ Simonett Halvorsen-Lange

11.15 – 11.30 Pilotprosjektene Framtidsbygg, v/ Gry Backe

11.45 -12.30 Lunsj

12.30 – 13.30 Korte rapporter fra arbeidet med overvannsløsninger i byene

12.30 – 12.45 Enkel metode for områdeklassifisering av arealer i forhold til sårbarhet for overvann v/ Ole Petter Skallebakke, Fredrikstad kommune

12.45 – 13.00 Retningslinjer for overvannshåndtering. Hvordan kan disse bidra til et bedre bymiljø? Hva må til av samarbeid internt, v/ Magnar Sekse, Bergen kommune

13.00 – 13.15 Mulig endring i gebyrregelverket, vannansamlingsmodulen i KlimaGIS, v/ Hugo Kind Stavanger kommune

13.15-13.45 Videre arbeid i nettverket

14.00- 15.00 Plenum